

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א

רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

יו"ל ע"י מכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

ל.ה.ו- פרשת וארא-תשע"ח

חובת הציפיה לישועה

בקדושת שחרית בשבת אומרים, ממקומך מלכנו תופיע כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון.

הסמ"ק במצוה א' כ' וז"ל, ובזה תלוי מה שאמרו חכמים שבת ל"א ששואלין לו לאדם לאחר מיתה בעת דינו צפית לישועה והיכן כתובה מצוה זאת אלא שמע מנא בזה תלוי שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים א שנאמר שמות כ' אנוכי ה' אלוקיך וגומר כך יש לנו להאמין שיוציאנו ויקבצינו מבין הגויים שנאמר דברים ל' ושב יקבצך מכל וגו'

ובבראשית רבה פרשת ויחי פרשה צח סימן יד איתא על הפסוק, לישועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי, יסורין, הה"ד (ישעיהו כו) אף אורח משפטיך ה' קוינוך, אלו יסורין, לשמך זו קדושת השם, ולזכרך זו זכות אבות, תאותו נפש זו תאותו של עוה"ב, חנינה בקווי (שם ישעיהו לג) ה' חננו לך קוינו, סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו (את שמשון) וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה'. עכ"ל.

יעווי' בספר נתיבות שלום עה"ת בפרשת ויחי מאמר נפלא בענין זה של הציפיה והתקוה, והרי חז"ל הק' במס' שבת לא: אומרים שזוהי השאלה הראשונה ששואלים את האדם בבואו לפני בי"ד של מעלה, ובשער הכוונות כ' שיש לכוין בזמן התפילה במילים ולישעתך קוינו כל היום על ציפיה ותקוה זו, ובס' פלא יועץ בערף ציפוי מאריך שאין הכוונה רק על ציפיה למשיח אלא גם על חיי האדם בכל מה שעובר שיצפה לישועתו ללא שיפול ברוחו.

וז"ל השע"ת באו"ח סוף סי' קיט, ובאמרו לישועתך קוינו יכוין למה ששואלים אחר מיתתו צפית לישועה ולכן תכוין שאתה מן המקוים לישועתו וכתב מה"ר צמח ז"ל וגם אני מכוין לצפות לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה. עכ"ל.

ובכתבי הרמב"ן ח"א עמוד שכ"ד כתב על הצרות שיש לכלל ישראל ומסיים וה' הפגיע בו את עון כולנו כי העוון הזה הנזכר פוגע בו כי הוא מצטער כל היום על כי איחרו

פעמי מרכבותיו ואנחנו אין אנחנו משגיחין בכך אלא מתעסקין בעסקנו בתוך העמים. ובס' אוצר הידיעות הוסיף וכ' ע"ז, דמצינו רב צייר כוורא בחתימתו כמבואר בגיטין פ"ז: ואפשר שאותו הדג מרומז עליך תקות ישראל ועתידתו שהוא הלוייתן וכמו שאמרו (ב"ב לד:): שמלחה לצדיקים לעתיד לבא ולכן כמו שיש חותמים עצמם בברכת ציון או בתקות הגאולה לכן חתם עצמו רב בצורת כוורא מעין ציפית לישועה ור' חנינא צייר חרותא היינו ענף הלולב שהוא אות נצחון לישראל כמו שאמרו במדרש אמור שישראל יוצאים לפני הקב"ה ולולביהון ואתרוגיהון בידיהם אנו יודעים שנצחו ורב חסדא חתם עצמו באות סמ"ך שיש אות סמך בשמו וגם נאמר סומך ה' לכל הנופלים ור' הושעיא חתם באות ע' שיש אות עיין בשמו ונאמר כי עין לא ראתה אלוקים זולתיך ורבא בר רב הונא חתם במכותא שהוא תורן בספינה המרמזת אנית ישראל חז"ל אמרו אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס מעניין שסיומה וסופה של התוכחה היא ואין קונה שזה סוף הגלות. עכ"ד.

ובס' אור יחזקאל מהגר"י לוינשטיין זצ"ל על אמונה עמ' רפח כ' וז"ל, וזאת עלינו שכל שלא יאמין ויצפה יזכה בביאתו וכשם דחזינן גבי יציאת מצרים שיצאו אחד מחמשה וי"א אחד מחמישים ואיתא בחז"ל שמות רבה יד שהקב"ה בוחן לב וחוקר כליות וראה באחרים שהיו להם שררות במצרים והיה חסר להם ברצון היציאה ממצרים לכן מתו בג' ימי החושך ולא זכו לצאת ממצרים וכן הם הדברים אף בגאולה העתידה שהאמונה בזה תנאי הכרחי לזכות לביאת המשיח ולתחיית המתים ועיין במאמר דור יוצאי מצרים שהארכנו בענין זה וביותר שהאמונה ביציאת מצרים היתה רק מכח האמונה שעדיין לא ניתנה תורה לישראל והכל היה רק עפ"י הקבלה שהובטחנו ע"י האבות הקדושים ואילו אנו זכינו לתורה שלימה עאכ"כ שחיבת אמונתנו להתחזק לאין שיעור וכל שלא יאמין בכך לא יזכה בביאתו. עכ"ל.

ובספר הדעות והמדות לרלב"ג שער הדעות אות מ' כ' וז"ל השם יתעלה עשה רבוי המופתים בארץ מצרים לתכלית שיאמינו בו ישראל ויספרו זה לבניהם בדרך שתתפרסם זאת האמונה הנפלאה בישראל תמיד לנטוע בלבנו בזה הגלות הארוך שיקיים השם ית' היעודים שהבטיח על יד נביאיו הרבה פעמים כמו שקיים היעודים שהיו בענין יציאת מצרים עכ"ל

והנה במדרש שם כתיב שיעקב ראה שתבוא ישועה בימי שמשון וכיון שראה שמת אמר לישעתך קיויתי ה', הרי שאפילו שיעקב ידע שהישועה לא תהיה בימיו אלא אחרי ימי שמשון הוא קיוה לישועתו ית', ותקוה זו אם יודעים בבירור שהיא לא תהיה בימיו א"כ מה יש לתקוה זו.

אמנם בס' האיש על החומה על הגר"ח זוננפלד זצ"ל בעמ' 144 כ' בשמו שהיה חותם המחכה לישועה ולא המצפה כי ציפיה היינו לזמן רחוק ולחכות היינו לזמן קרוב, ובס' טעם ודעת מהגר"מ שטרנבוך ח"ג עמ' נז. הביא בשם הגר"י אברמסקי להיפך דציפיה היינו לזמן קרוב ואילו ל' קיווי או חיכוי היינו בעלמא, ואכן חז"ל הק' נקטו ל' ציפיה. וגם הרבה זמן קודם יש להמתין. ויעוי' בתפארת שלמה על פרשת אחרי מהו ל' ציפיה.

והרי ידוע הפיוט המפורסם של ר' יהודה הלוי שמשוררין בזמן המילה ונתקן לאמירה בתפילת שחרית בשש"פ קודם תפילת שמו"ע, בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם, הרי שתקות האבות לישועה ממשיכה ישועה לבני בניהם.

ויעקב אבינו אומר זאת בברכת שבט דן שנאמר בו הנחשלים אחריו שפלטן הענן ולכן יכול היה עמלק לזנוב בהם דאיתא במדרש, וכיון בזה שבזמן השפלות הגדולה ביותר אזי הדרך לישועה היא דרך התקוה והציפיה שעוזרת גם לנחשלים והחלשים ביותר, ויתכן שזהו מה שמשא עשה לפרעה את אלו ב' המופתים של נחש שנהפך

למטה ויד מצורעת לנקיה, לרמז לפרעה ולומר לו, גם אם הינך סבור שעם ישראל בשיא השפלות ואינו יכול להיגאל, כמו הנחש המקולל וכמו מצורע השפל והדחוי באנשים, אך בזכות שזעקו לה' וכמו"ש הרמב"ן שם על הפסוק ויזעקו ותעל שועתם, הם יהפכו מנחש למטה ששולט וממצורעים לטהורים ויצאו ממצרים.

והמשנה ביומא פה: אומרת מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל שנאמר מקוה ישראל ה', והרי מקוה אינו מקוה מים אלא לשון תקוה. וכולם האריכו לבאר בין הקשר למקוה ולתקוה, ונראה לבאר לפי הנ"ל, כי התקוה מושכת את הישועה לבוא מהר, וזהו הקיווי של יעקב לגאולת בני בניו שהיא הממשיכה גאולה, והמקוה הרי אינו מטהר ללא המשכה וההמשכה למי הגשמים לשרש המים גורמת גם לשאובים לטהר כך גם ההמשכה והציפיה לקב"ה שרש הבריאה ממשיכה גאולה לבני בניהם.

וכעין זה מבואר בדברי המהר"ל בנצח ישראל פכ"ט וז"ל, החומר כאשר האדם אינו מצפה לישועה הוא משלים עם היותו בכוח ולא בפועל כי הישועה היא שיהיה העולם בפועל כמו שהתבאר שבביאת המשיח יגיע העולם לשלמותו כאשר האדם מצפה לישועה הוא שואף שהעולם יהיה בפועל כמו שראוי לו ולא רק בכוח וכאילו הגיע למצב זה לכן הוא כמו הישויות הרוחניות ונידון על דבר זה.

ויתכן לבאר עוד, שהרי מקוה הוא מלשון קו שנחקק כדי לקבל את המים והמקוה הוא הכלי לקבל המים, כך גם הקיווי לישועה הינו הלי לקבלת הישועה, כי אם בן אדם לא מעורר בעצמו את הרצון והשתוקקות לגאולה וישועה הרי כשהיא תבוא לא ידע ולא יבין מה הוא קיבל כי לא ידע להעריך, ובהיותו משתוקק ומתאוה לישועה הרי הוא יוצר בעצמו כלי צמא ומשתוקק כשהגאולה בוא תבוא ידע להעריכה על נכון.

וכ' התפארת שלמה בפרשת נצבים ד"ה והיה כי וז"ל, ובזה הענין יש לפרש גם כן בפסוק שמות ג-ז, ט ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי וגו' כי ידעתי את מכאוביו, ויש לדקדק למה דוקא בפעם הזאת שמע הקדוש ברוך את צעקתם הלא עבר זה זמן כביר מיום גלות מצרים ועד עתה ולא שמע לה הקדוש ברוך הוא ומה יום מיומיים אך לפי הנזכר לעיל נכון הדבר לפי שעד עכשיו לא היו צועקים רק עבור עצמם מקושי השיעבוד שהיו משעבדים בהם ולא שמו אל לבבם שכל זה הוא חסרון למעלה ולו צער כביכול רקעתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי דוקא כי ידעתי את מכאוביו וגודל קושי השיעבוד ואף על פי כן עכשיו אינם צועקים רק עבור שמי הגדול ולכן נענית להם לגאלם משם וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אמן. עכ"ל.

ונסיים בדברי הירושלמי במס' סנהדרין נא. ר' יעקב בר אביי בשם ר' אחא מייתי לה מן הדא וחיכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקיויתי לו (ישעי' ח, יג) אין לך שעה קשה בעולם מאותה שעה שאמר לו הקב"ה למשה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא מאותה השעה וקיויתי לו שאמר לו בסיני כי לא תשכח מפי זרעו ע"כ והכונה בזה היא כדפרש"י בישעיה שם וז"ל וחיכיתי לה' המסתיר פניו וגו' אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה, ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (דברים ל"א) ע"כ.

הרי דבאותו פסוק המבטיח את ההסתר פנים מבטיח הכתוב ג"כ שלא תשכח מפי זרעו וזאת כדי ללמדנו שהעצה להנצל מאותם זמנים קשים שנאמר עליהם ואנכי הסתר אסתיר פני היא ע"י הנאמר בישעי' הנביא וחיכיתי לה' וקיויתי לו.

פניני הפרשה

וארא, פי' רש"י אל האבות, וכבר תמהו רבים מה רצה רש"י בזה הרי איתא להדיא מיד אח"כ אל אברהם יצחק ויעקב.

ותלמידי הבעש"ט ביארו, שאבות הוא מלשון רצון, כמו"ש ולא אבה לשלחם, וזהו אל האבות, אל אלו שרצו להתקרב אלי ולהכירני.

בפרשת שמות אומרת התורה, של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש

ובס' הר צבי ביאר שחלץ מנעליו כי הקב"ה אמר לו אלוקי אביך, ואין הוא משרה שכינתו על החי וכאן נודע לו כי מת אביו וחלץ מנעליו גם משום אבילות, ובס' אבן ישראל תמה ע"ז שהרי עברו מעל ששים שנה ממיתת אביו וכיצד לא ידע מזה.

אך באמת אין קושי' כ"כ כי משה בשבתו במדין מ' שנה לא ידע כלום ממצרים והקב"ה היה צריך לגלותו כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך, ומסתמא עשה כל טצדקי שלא ישמעו ממנו במצרים כדי שלא ימיתוהו.

ובסידור השל"ה הביא בברכת שעשה לי כל צרכי ביאור נפלא בשם המהרש"ל, כמו דבמקדש חולצים את המנעל קודם הכניסה לשם וכן ביום הכיפורים, והרעיון בזה הוא, כי האדם שולט ואוכל ומשתמש בחי, והחי יונק וחי מהצומח והצומח יונק וחי מהדומם, אך כלפי שמיא אין אחד שולט על השני וכולם מתבטלים לשליט על כולא, ולכן חולצים את המנעל במקדש וביום המקודש להראות את אי שליטתנו על המנעל הנעשה מן החי¹. ולכן גם משה חלץ מנעליו במקום אדמת קדש². (והובא באריכות בס' הליכות שלמה על תפילה בסופו בחלק המאמרים עמ' שסה) ובדרשות המהר"ל על שבת שובה יש מהלך שונה מעט אך כעין זה בנידון זה דנעילת הסנדל יעוי"ש.

ולכאורה בחליצת מנעליו היה היסוד שבגללו יצאו מצרים, כי בביטולו לקב"ה יש גם ביטול בין אדם לחבירו, וכפי שביאר בס' חתן תורה בפסוק זה, וזה הביא לאחדות בין משה לאהרן ששמח בליבו וזה שנאמר בפרשתינו, הם המדברים לפני פרעה מלך מצרים, ופי' רש"י, הם המדברים וגו' - הם שנצטוו הם שקיימו.

הוא משה ואהרן - הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף. כי הביטול בין אחד לחבירו הוא עיקר הגורם לגאולה וישועה. וכ"כ האלשיך בביאורו לתהלים פרק קיח הם המדברים בלשון יחיד, להורות אחדות הלב מורים בטחון על הגאולה.

¹ ובמדרש איתא שאחי יוסף קנו נעלים בכסף מכירתו, ויתכן שרצו להראות בזה שהם שולטים בו ולא הוא בהם כפי שהיו חלומותיו, כי הנעלים מראים שליטה.

² ויתכן לפי זה מדוע פסח מצרים יש לאכול עם נעליכם ברגליכם, לבר מן הטעם שיהיו מוכנים לצאת בחפזון יש להם להראות שהם שולטים בפרעה ולא בטלים אליו והם היו הרי עדיין במצרים שאדמתה טומאה ויש לברוח ממנה. ויש להוסיף בזה, דהא קנין סודר ילפינן מרות מהפסוק שלף איש נעלו, כי הנעל מראה על בעלות וקנין כי בלבישתה מראה ששולט בעולם, ולכן בהעברת הבעלות על ידי קנין סודר היו שולפין את הנעל ובזה מפסיק בעלותו על הדבר שנמכר ונותנים אותה, וניחא יותר אם אומרים דבעי' כליו של מקנה.

ובס' אגרא דפרקא או' דש הביא ביאור בשם מהר"ם חגיז בס' משנת חכמים, שהטעם שאין ללכת יחף הוא כי האדמה התקללה לאחר חטא אדה"ר ולכן יש להפסיק בין הרגל לאדמה המקוללת, אך במקום קדש האדמה התברכה וגם ביום הכיפורים בזכות קדושת היום התקדש כל העולם ולכן יש לחלוץ מנעליו. ולכן מברכים על המנעלים שעשה לי כל צרכי, כי צרכי האדם הוא לברכה ולא לקללה. ויעוי' עוד בביאור עפ"י נסתר בענין חליצת המנעלים בס' מגיד מישרים ע"פ וישב. וכן בשו"ת יד אליהו (לובלין שנת תע"ב) סוף סי' ב'.

ויתכן להוסיף ביאור בזה לפי המובא במס' שבת קכט. אמר ר"י אמר רב, לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו, ורש"י ביאר שאין לך גנאי יותר מן ההולך יחף. וכ"כ הרשב"ם במס' פסחים קיב. ביאר שהוא משום גנאי לת"ח שילך יחף, אך כ"ז כלפי הבריות אך במקום כבוד שמים אין גנאי, ולכן היה עליו לחלוץ מנעליו להורות שמוותר על כבודו כדי לעשות רצון קונו. ובמס' שבת שם איתא דאם הקיז דם ואין לו מה לאכול שימכור מנעלי רגליו, ולכאורה יש כאן עוד רמז למשה שעם ישראל מקיזין דמם במצרים בעבודה קשה ובשחיתת התינוקות ויש לחלוץ מנעלי רגליו ולצאת לראות בסבלותם.

ולהוסיף ביאור בזה נראה, לפי המהרש"א בשבת שם שכ' שעיקר לבישת המנעלים הוא משום צינה שלא יתקרר, והרי הגמ' אומרת במס' כתובות ל. שהכל בידי שמים חוץ מצינים פחים שנא' במשלי כב, ח צינים פחים בדרך עיקש, ובמקום קדוש וביום קדוש אין מקום לדרך עיקש ולכן יש לחלוץ מנעליו ולא לחשוש מצינים ופחים. והבן.

אמנם בעלי התוספות בפרשתינו מפרשים גבי משה ששל נעליך היינו כפפות היד, וכן איתא בתרגום ירושלמי על רות עה"פ שלף איש נעלו, ורואים שלנעל יש עוד משמעות חוץ מכיסוי הרגל. מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

